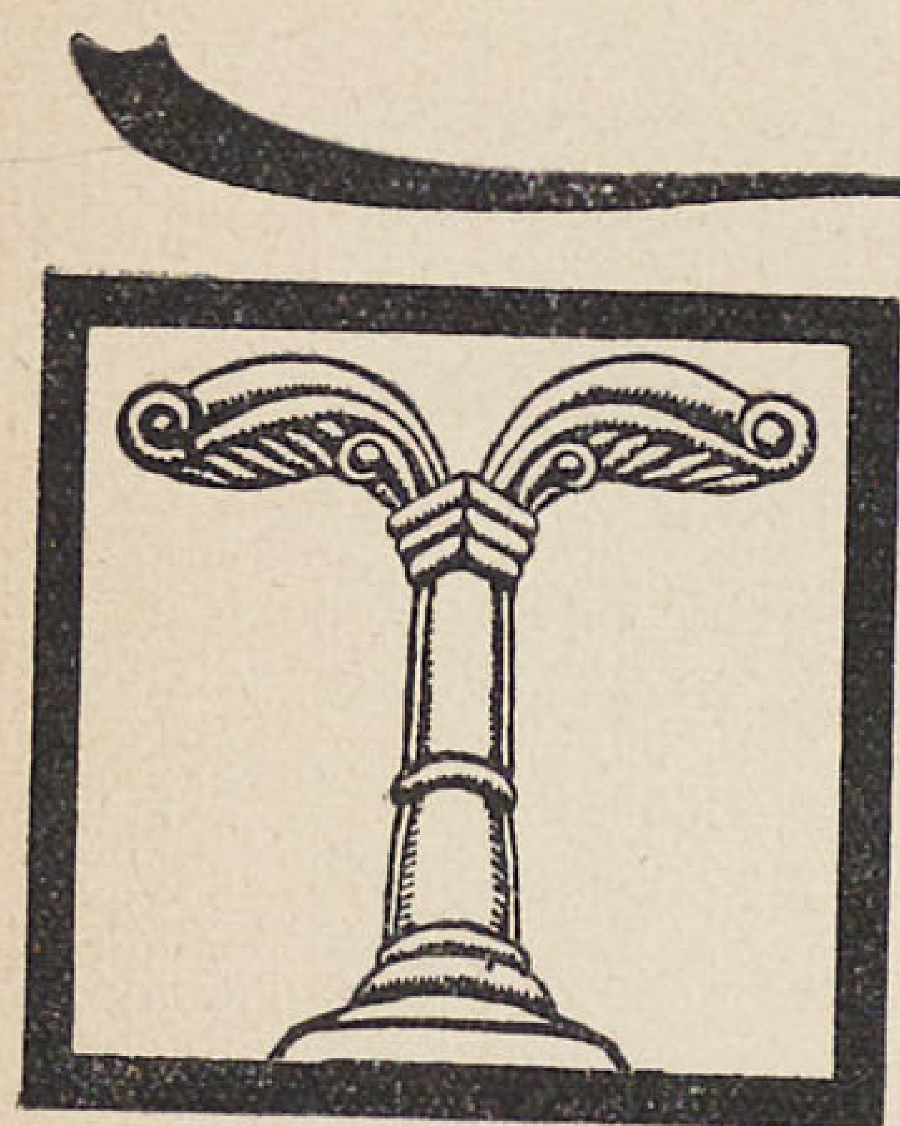
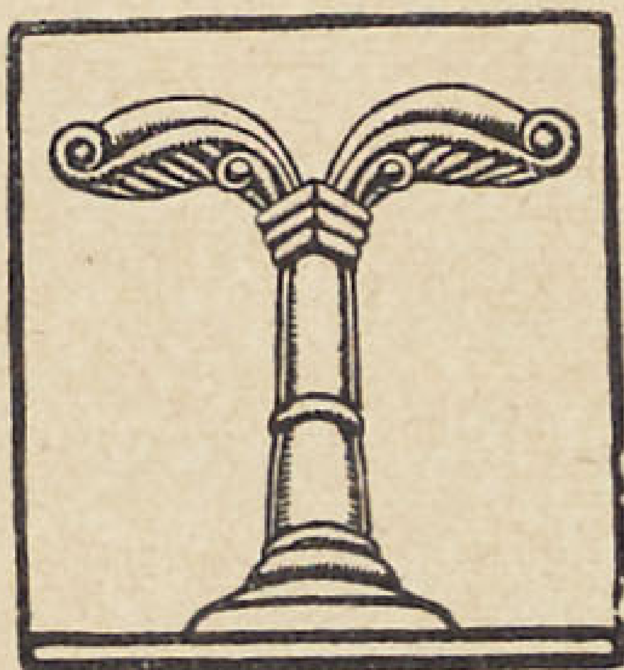

Der Vaderen Erfdeel

STRIJDBLAD VAN DE WERKGEMEENSCHAP VOOR VOLKSKUNDE

MAANDBLAD   3e JAARGANG No. 11   BLOEIMAAND 1939

Der Vaderen Erfdeel

Wat behoort er tot Der Vaderen Erfdeel?

Dit is een vraag, die velen onzer zich ongetwijfeld wel eens hebben gesteld.

Sommigen, hiertoe gebracht door den inhoud van ons blad, zullen antwoorden: de oude herinneringen aan onze vroege voorouders. Anderen, die hun gedachten hier verder over hebben laten gaan, zijn van meening, dat deze opvatting te beperkt moet worden geacht en dat tot het erfdeel der vaderen eveneens behooren: de taal, de sagen en legenden, de kunst, de zinnebeelden, kortom alles, wat tezamen de cultuur gevormd heeft van onze voorouders, voor zooverre deze cultuur als volkseigen en niet als volksvreemd moet worden aangemerkt.

Ook deze opvatting moeten wij als te beperkt van de hand wijzen. Wij leven in een tijd, dat geheel de cultuur met den ondergang wordt bedreigd; wij zijn er daarom niet klaar mee om ons onder de huidige omstandigheden alleen en uitsluitend te vermeien met het verzamelen en het bewaren van hetgeen eertijds geweest is.

Integendeel, veel meer zullen wij thans den strijd moeten aanbinden voor het behoud van wat er nog is, voor het behoud van wat ons dierbaar is, voor het behoud van het Erfdeel der Vaderen zooals wij dat in en om ons weten als een levende werkelijkheid.

Wanneer wij het zoo zien — en wie onzer is niet van de noodzakelijkheid van dezen strijd doordrongen — dan is het dus onze taak om de volkseigen cultuur te hoeden en te verdedigen tegen de machten, die deze cultuur bezig zijn aan te vreten en te vernietigen.

Verder behoort hier — logisch doorgedacht — ook toe de strijd voor de bevrijding van ons volkseigen, uit de overgroeiing en overwoekering van al het volksvreemde.

En ten slotte moeten wij er toe rekenen, het verbreiden van de kennis van de waarden, de beteekenis en den inhoud van het erfdeel der vaderen, zooals wij dit — blijkens het bovenstaande — zien.

Het spreekt vanzelf, dat wij reeds verschillende malen aandacht aan dit laatste hebben geschonken. Zoo wezen wij op de beteekenis van het rassenvraagstuk en hebben wij ook — zij het meestal slechts in zijdelingsch verband — den samenhang aangeduid, welke er bestaat tusschen ons volk en zijn bodem.

Het behouden van onzen bodem. Het bewaren van de zuiverheid van ons ras. Ten langen leste zijn dit de bronnen, waaruit het erfdeel der vaderen is voortgekomen en waaruit ook heden ten dage nog als een steeds zich vernieuwende en toch steeds weer in den geest gelijk blijvende stroom, onze volkseigen cultuur voortkomt.

Deze bronnen zuiver te houden, deze bronnen behoeden voor vergiftiging en overwoekering, ziedaar de taak, welke wij ons als hoeders

van ons volkseigen in dezen tijd van strijd en verwarring tot hoogste plicht moeten rekenen.

Het bewaren van de raszuiverheid, het wijzen op de groote, allesbeheerschende beteekenis hiervan voor ons volk, behoort dat nog wel tot de taak van Der Vaderen Erfdeel, zullen velen zich misschien afvragen.

Ja, ook dat, juist dat behoort ertoe.

Want het staat om te beginnen vast, dat onze volkseigen cultuur slechts dan levend zal kunnen blijven, wanneer deze gedragen wordt door menschen van dezelfde geaardheid, van denzelfden stam, van hetzelfde ras als degenen, die eens deze cultuur schiepen.

Vele voorbeelden uit de geschiedenis toonen aan, dat met het teloor gaan van de raszuiverheid van het volk, dat een bepaalde cultuur schiep, zeer spoedig deze cultuur verstarde en ten slotte meestal geheel onderging. De menschen, die haar moesten dragen, naar hun eigen ingeschapen aard, waren er niet meer. Voor hen in de plaats waren gekomen bastaarden en menschen van ander ras, die den zin der dingen niet vermochten te begrijpen en te voelen, die hoogstens slechts konden handhaven hetgeen nog aanwezig was, zonder de mogelijkheden in zich te hebben om naar den aard van den tijd, de cultuur der vaderen voort te zetten; afgezien nog van het feit, dat zij den innerlijken drang hiertoe volkomen misten. Zuiverheid van het ras is daarom noodzakelijk, wil ons volkseigen levend kunnen blijven, wil het nu en in de toekomst vernieuwd en verjongd kunnen worden naar denzelfden aard en uit denzelfden geest.

Want dit — wij zeiden het reeds en ieder zal het wel met ons eens zijn — zal slechts mogelijk zijn door menschen van dezelfde geaardheid en van denzelfden geest.

Het spreekt vanzelf, dat hiermede niet het eenige argument is gegeven voor het behoud van ons ras. Het hoogst argument ligt tenslotte in de schepping zelf en in den zin van het leven zooals wij dezen verstaan. Het zou echter te ver voeren om hier verder op in te gaan.

Wat brengt dit alles nu voor ons met zich mede?

In de eerste plaats wel dit, dat wij ons moeten weten, strijders voor de volkseigen cultuur en strijders tegen al, wat die cultuur belaagt.

Bepalen wij ons tot ons blad, dan wil dit zeer bepaald zeggen, dat onze lezers en onze medestanders ons blad — voor zooverre zij zulks misschien tot op heden deden — niet langer zullen mogen beschouwen als een min of meer lezenswaardig geschrift over eenige belangwekkende bijzonderheden, de vroege geschiedenis van onze voorouders betreffende, maar als het orgaan door middel waarvan wij onzen strijd kunnen voeren.

Het is voor allen, die met ons het hoeden van hetgeen onze vaderen ons als een kostbaar erfdeel hebben nagelaten tot levenstaak hebben gekozen, een dure plicht om met ons tezamen als eerste taak ons blad te helpen uitbouwen tot wat het zal moeten zijn, het strijdblad voor het behoud en voor de verdediging van DER VADEREN ERFDEEL.

Van de tuugkiste

Verhalende van de meubileering van een Twentsch „lös hoes" schrijft C. J. A. van Helvoort in zijn alleszins lezenswaardig boekje „Losser voorheen en thans" het volgende:

„De kist, waarin het „kistentuug", de Zondagsche kleeren worden bewaard, is al hier en daar tot haverkist op de deel gedegradeerd.... Deze kist, die echter in geen enkele boerenwoning ontbreekt, trekt onze bijzondere aandacht door het snijwerk, dikwijls prutserig(?), maar ook smaakvol in het zware eikenhout gekorven. Typische symbolen vinden we er op. Christelijke teekenen als het kruis, de hostie en de kelk, naast het heidensche zonnerad en de donderbezem."

Tot voor kort was het ons nog nimmer gelukt een kist te vinden, waarop, zooals boven beschreven, christelijke en vóór-christelijke zinnebeelden naast elkaar voorkomen en zoodoende een ontmoeting van christendom en heidendom vormen.

Thans echter kunnen wij een dergelijke kist afbeelden (afb. 1), die zoo bijzonder mooi is, dat wij meenden een afbeelding en korte beschouwing de lezers van dit blad niet te mogen onthouden.

De pooten van de kist zijn als één geheel van onder tot boven doorgetrokken en vertoonen een eenvoudige versiering van doorloopende rijen schelpvormige uithollingen.

Tusschen deze twee staande banen besloten liggen onder en boven twee besneden balken, waartusschen weer 5 langwerpige rechtopstaande vlakken.

Bezien we eerst de bovenbalk. Links zien we een eenvoudig uitgesneden pauw, de vogel wiens staartveeren het bekende alziend oog

vertoonen, dat als onheilwerend wordt beschouwd. Vandaar ook, dat bij vele oude menschen een pauweveertje als legger in het kerkboek is te vinden.

Als tegenhanger is rechts een pelikaan met jongen aangebracht. De pelikaan geldt veelal als zinnebeeld voor de opofferende moederliefde, als pikkende bloed uit haar eigen borst ter voeding van de jongen.

Rechts van den pauw en links van de pelikaan sneed de kunstzinnige hand van den vervaardiger, die zeker ongeveer 1600 geleefd zal hebben, een draaiend zonnerad, waarbij men er wel op wil letten, dat het linksche rad bol, het rechtsche hol gemaakt is.

Dezelfde bol- en hol-werking vinden we bij de daartusschen gesneden „stilstaande" zonneraderen, doch nu in omgekeerde volgorde.

Rondom dit alles heen zien wij nog 14 wentelende zonneraderen en een viertal rechte kruisteekens.

De onderste balk draagt 16 van dergelijke kruisjes en drie groepen horizontaal gesneden uithollingen, die de vier hoofdmotieven, gescheiden door vier grootere draaiende zonnen, omgeven. Deze vier hoofdmotieven bestaan uit twee vóór-christelijke zinnebeelden, zessterren en twee zinnebeelden die de christelijke kerk nog gebruikt, kruisen.

Dit alles omringt de vijf middenvlakken, waarvan twee de hoofdversiering bevatten. De andere drie bestaan uit een groote zes-bladige zonnebloem, omringd door wielende zonnetjes, terwijl uit de vier hoeken straalsgewijs bloembladeren voortkomen.

Waarop wij aan het begin zinspeelden, de ontmoeting van christendom en heidendom, is te vinden in de twee andere vlakken. Immers, zien we rechts een miskelk met inschrift I.H.S. en kruis, links is een groep oeroude zinnebeelden op eenige wijze aangebracht. Overigens zij nog vermeld, dat de snijder de christelijke miskelk voor zijn gedachten heidensch heeft „gewijd" door nog een draaiende zon op den voet uit te snijden!

In het „heidensche" vak valt dan allereerst op de haan, het welbekende licht- en zonzinnebeeld. Opmerkelijk is, dat hij staat op een zuilvormige verhevenheid, versierd door -ing-(XX) runen en wentelende zonnen. Mogen we hierin een afbeelding zien van de Irmenzuil? Het zou bijna te mooi zijn! Gekruist als maalkruis er over heen zien we weder de donderbezem. Het tweede voorwerp ziet er uit als een knots.

Het is een onderdeel van een huismolen, de stamper, een mannelijk symbool.

De hamer van Thor heet ook Mjölnir, de malende.

Kunnen wij, na het bovenstaande onder oogen gezien te hebben, niet besluiten, dat op deze kist heidendom en christendom elkaar de hand reiken?

Der Vaderen Erfdeel in Vlaanderen

De Vlaamsche Jeugdherberg-Centrale heeft in 1934 een geschriftje uitgegeven, samengesteld door den bekenden Vlaamschen volkskundige Jozef Cornelissen, waarin wordt beschreven „Wat er in Vlaanderen nog aan levende folklore te zien is". Een lezer van „Der Vaderen Erfdeel" zond ons dit toe. Bij lezing bleek ons, dat de schrijver vrijwel uitsluitend katholieke kerkfeesten vermeldt, welke plaatselijk op een bijzondere wijze worden gevierd, afwijkend van de algemeene katholieke viering. Hij onderscheidt dan ook: „Gebruiken op „roerende" feestdagen", dat zijn feesten die elk jaar op een anderen datum vallen als b.v. Paschen, en „Gebruiken op vaste heiligendagen". Echte „folkloristische" gebruiken — dus gebruiken, die in de volkszede wortelen en geheel los van den katholieken eeredienst staan, omdat zij van vóór-christelijken oorsprong zijn, als b.v. het planten van een Meiboom, het branden van een midzomervuur e.d. — vermeldt hij niet. Toch veronderstellen wij, dat deze in Vlaanderen zeker ook zullen bestaan. Het geschriftje geeft dus eigenlijk niet, wat de titel aankondigt: folklore, d.w.z. echte volksgebruiken, wortelend in de volkseigen wereldbeschouwing.

Niettemin zijn bij de eigenaardige gebruiken, waarmee algemeene katholieke feesten plaatselijk worden gevierd, herhaaldelijk overblijfselen van voor-christelijke volksgebruiken te herkennen.

Het leek ons daarom de moeite waard, deze hier te vermelden. Wij volgen daarbij het boekje op den voet, en vermelden eerst:

VASTENAVONDZONDAG: Carnavalsstoet te Aalst (oude heidensche voorjaarsomgang).

VASTENAVONDDINSDAG: Gansrijden te paard te Stabroek en Hoevenen (ook in Noord-Nederland bekende volksvermakelijkheid).

EERSTE ZONDAG IN DE VASTEN: Processie te Geeraardsbergen naar de kapel van O. L. Vrouw op den Oudenberg. Krakelingen worden onder het volk geworpen en in den vijver in de nabijheid. Branden van pektonnen voor het Mariabeeld. (Te vergelijken in het Noorden: Krombroodrapen op den Kollenberg te Sittard; werpen van paascheieren in de Paaschkolk bij den Paaschberg te Lunteren (oud drie-heuvel-heiligdom). Kennelijk een oud heuvel- en -bron-heiligdom.)

GOEDE VRIJDAG: Bedevaart naar den Kruiskensberg onder Bevel. Op een eenzame plaats staat een kapelletje en daarvoor, op een heuveltje, een kruisbeeld; rond de kapel zijn 5 gemetselde putjes, met water gevuld. Van het water wordt geschept, het behoedt tegen koorts. Tegelijk wordt jaarmarkt gehouden. (Oud heuvelheiligdom met bron, wellicht eenmaal dingplaats?)

PAASCHMAANDAG: Bedevaart te Hakendover; gewoonlijk zijn er 300—400 ruiters bij; de tocht gaat niet langs de wegen, maar dwars door de velden, waarbij de veldvruchten worden vertreden. (Oude voorjaarsomgang om vruchtbaarheid over de akkers te vragen; vgl. het stra-rijden. De plaatsnaam toont overeenkomst met de „Hakenbergen" in het Noorden.)

PINKSTERDINSDAG: Sinte-Amelberga-processie te Temsche, rond de oude grenslijn der parochie (komt in Engeland voor als „beating the bounds").

H. DRIEVULDIGHEIDSDAG, ommegang te Ronse. Aan het slot gaat men drie maal rond de Groote Markt.

25 JANUARI: St. Paulusvereering te Galmaarden. Uit de jongemannen wordt de St. Pauwelsbende gevormd (12 man en een hoofdman). Zij halen tarwe bij de boeren waarvan broodjes worden gebakken, die na wijding worden uitgedeeld. 's Middags omgang met het Pauwelspaard, een versierd paard van stroo. Men begeeft zich naar de St. Paulustafel en de St. Paulusborre (bron?) op een aangrenzend gehucht gelegen. Als oorsprong wordt opgegeven de redding van een pestziekte na de plundering van Geeraardsbergen in 1382. Een onbekende man te paard zou op St. Paulus (25 Jan.) Galmaarden van de pest bevrijd hebben. (De onbekende man te paard is een duidelijke Wodan-herinnering. Het kwam nog laat in de middeleeuwen voor, dat men in tijd van nood tot het voorvaderlijke heidendom terugkeerde, als het christelijk gebed den nood niet deed wijken. Verder vergelijke men St. Antoniusvieringen in Noord-Brabant rond denzelfden tijd, waarbij ook wordt ingezameld en gemeenschappelijk verteerd. Kennelijk een gekerstend voor-christelijk voorjaarsfeest, waarbij mannenbonden (latere gilden) een rol speelden.)

1 MEI: Processie van St. Evermar te Rutten in Limburg. Opvoering van een St. Evermar-spel. „Processie en spel vertoonen zooveel koddigs, dat zij den lachlust der vreemde bezoekers opwekken" schrijft Cornelissen. (Een zonderlinge manier om den marteldood van een heilige te herdenken! Kennelijk kerstening van een heidensch Meifeest.)

24 JUNI: „Eigenaardige" St. Jansbedevaart te Kachtem (St. Jan is de gekerstende midzomer-zonwende).

29 JUNI: Paardenprocessie te Opwijk. Paardenomgang te Anderlecht, driemaal rond de kerk.

EERSTE ZONDAG IN JULI. Kermis te Kessenich. 's Maandags komt het schuttersgild bijeen om den St. Maartensput bij de pastorie te vegen. Begraven van de kermis op Donderdag: een strooien pop. (De St. Maartensput duidt op een gekerstend bronheiligdom).

AUGUSTUS, ZONDAG VOOR O. L. VROUW-HALFOOGST: Processie te Rumst naar de St. Lazaruskapel, buiten het dorp. De bedevaartgangers trekken afzonderlijk of in groepjes driemaal rond de kapel en het aanpalend stuk land. (Dit doet weer een gekerstend voor-christelijk heiligdom vermoeden).

ZONDAG NA ALLERHEILIGEN: „Keerskensprocessie" te Scherpenheuvel. De inwoners zetten kaarsen voor hun ramen of zetten kaarsjes in 't zand waar de processie voorbijtrekt. (Hier denkt men aan het „met lichtjes loopen" op St. Maarten, 11 November.)

Uit het hier verzamelde blijkt wel, dat ook in Vlaanderen nog veel terug te vinden moet zijn van de zeden en opvattingen van het voorgeslacht.

Van den Meiboom

Uit verschillende — meest kleinere — plaatsen van ons land hoort men deze maand van het oprichten van den Meiboom.

De meeste menschen, niet wetende wat dit eigenlijk is, blijven daarbij niet stilstaan en lezen er over heen. Enkelen bekijken de plaatjes, die de dagbladen er van geven, iets nader en denken allicht: „Eigenaardig, dat zoo'n oud gebruik nog voortleeft" en verdiepen zich dan verder in de allernieuwste nieuwtjes, die voorts nog in het blad te lezen zijn.

Ons blad staat echter stil bij dingen, die in het jachtende leven van dezen tijd voorbijgezien worden en zoo willen wij thans ook eens stilstaan bij den Meiboom, die zoo menig dorp thans opricht.

„Eeigenaardig, dat zoo'n oud gebruik nog voortleeft". Ja, eigenaardig is dat zeker, vooral voor den stadsmensch, die de meeste overgeleverde gebruiken reeds lang over boord gegooid heeft. De meeste, maar toch nog niet alle. De Kerstboom, die in zijn zinnebeeldige beteekenis zoo na aan den Meiboom verwant is, vinden we ook in de stad; de Hartjesdag (Hertha's dag) wordt nog steeds in Amsterdam gevierd, al is het dan in een zeer ontaarden vorm. Het platteland echter heeft veel meer bewaard.

En dan rijst de vraag: zijn dit nu alles alleen maar oude gebruiken, die aan de tegenwoordige geslachten niets meer te zeggen hebben?

Als het halve dorp uittrekt om den Meiboom te halen, als deze op een versierden wagen feestelijk wordt ingehaald en dan verder, met kransen en linten versierd, wordt opgericht en als van dit alles een echt dorpsfeest wordt gemaakt, zou dit dan niets anders zijn dan „vasthouden aan een oud gebruik"?

Wij zijn gewend geraakt, door een eeuw van verstandelijke ontwikkeling, om alles te beredeneeren. Wij voelen ons verplicht van al onze handelingen een verstandelijke verklaring te geven en kunnen we dat

niet, dan vinden we die handelingen eigenlijk een tikje minderwaardig. Evenals we ons een beetje schamen, als we ons gevoel laten spreken. En zoo vinden we een gebruik als het oprichten van een Meiboom ook eigenlijk een beetje kinderlijk gespeel, omdat degenen, die het doen, niet direct kunnen uitleggen waarom ze het eigenlijk doen.

Maar waarom blijven zulke gebruiken dan eigenlijk zoo taai voortbestaan? Dat degenen, die ze in stand houden, dat zelf niet altijd weten, doet minder ter zake. Zij „voelen" voor het gebruik en dat is hun voldoende. Dengenen echter, wien dit niet voldoende is, geven wij het volgende ter overweging.

Zelfs de stedeling trekt vaak bij zonnig weer een vroolijker gezicht dan op sombere dagen; als de lente haar intrede doet, voelt ook hij vaak iets onbestemd plezierigs en als hij een geheelen winter tusschen steen en asphalt heeft doorgebracht, komt er ook in hem een verlangen naar „buiten". Hoezeer de stedeling ook van de natuur vervreemd is, toch leeft hij met haar tot op zekere hoogte mee.

Hoeveel te meer is dat met de landbevolking het geval, wier dagelijksch leven, het geheele jaar door, zoo met de natuur is samengeweven. De natuur bepaalt hun werkzaamheden, zij zijn grootendeels van de natuur afhankelijk, ja, zij voelen er zich min of meer verwant mede. Want zij leven niet, zooals de stedeling, in verstarde omgeving, maar in een levende wereld; een wereld, waar datzelfde leven werkt, dat zij ook in zichzelf voelen. Het geheim van hun eigen leven voelen zij honderdvoudig herhaald in de hun omringende natuur. Ook daar wordt telkens nieuw leven geboren, handhaaft zich een zekeren tijd en sterft dan.

Een soortgelijk verloop herhaalt zich bij de wisseling der jaargetijden: de schijnbaar levenlooze natuur wordt als het ware in het voorjaar met nieuw leven bezield, er komt een tijd van bloei, van rijpen en van vruchten dragen en dan schijnt het weder of de natuur sterft, al draagt dit sterven dan de belofte in zich van een nieuw leven.

Al beredeneert de plattelander de daarin liggende parallel met zijn eigen leven niet, hij voelt haar blijkbaar nog steeds en leeft daarom ook nog altijd mede met de gebruiken, die de hoofdmomenten van dezen levenskringloop herdenken. Dat daarbij de boom als zinnebeeld een groote rol speelt is begrijpelijk. In den boom toch weerspiegelen zich de gebeurtenissen, die zich in den loop der seizoenen in de natuur voltrekken, wel op de meest treffende wijze. De dorre takken aan den naakten stam beginnen in het voorjaar te ontluiken als eerste kenteeken van de jaarlijksche hergeboorte. Dan komen in de Meimaand, de Bloeimaand, de bloesems. Gedurende de zomermaanden staat de boom in vollen bladerdos — het leven dringt door in al zijn kracht — en als dan in het najaar de boom vrucht gedragen heeft, dan volgt de schijnbare dood.

In de Bloeimaand nu, viert de landbevolking het vreugdefeest van den Meiboom. Uit vreugde over de bloeiende natuur wordt, als zinnebeeld daarvan, een enkele boom versierd en in het middelpunt der feestvreugde geplaatst.

Een oud gebruik, zeker; maar niet alleen van waarde, omdat het een oud gebruik is. De grootere waarde ervan is, dat het ook heden ten dage nog spreekt van de verbondenheid met de natuur, van den samenhang van den mensch met het leven, dat hem omringt en dat zijn wezen ontleent aan de eene groote kracht, die alle leven dezer wereld in stand houdt.

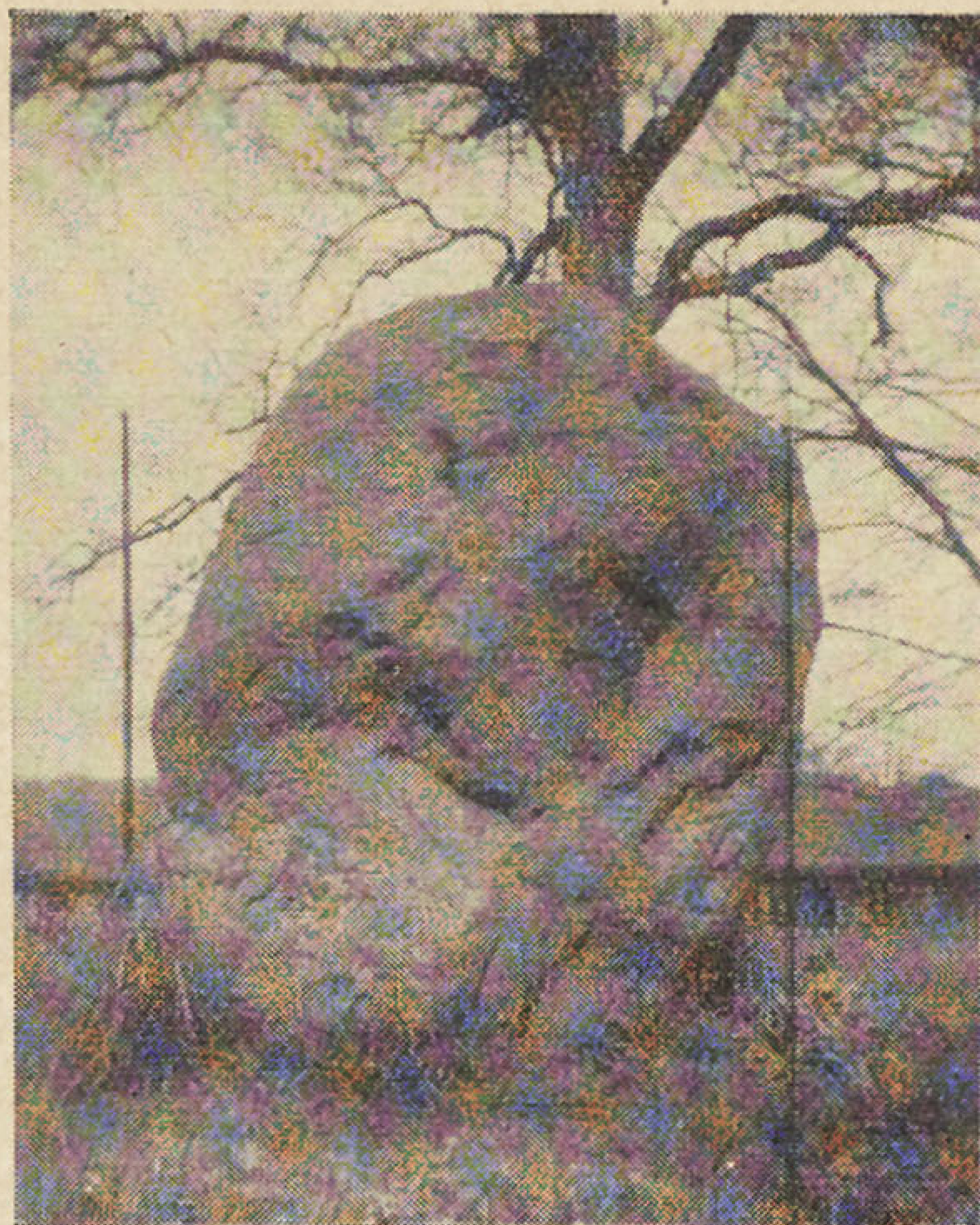
In en om de Luttermarke

(Slot)

Over de stichting en het ontstaan van den naam Oldenzaal zijn verschillende lezingen, die echter alle naar den vóór-christelijken tijd wijzen. In 't kort komt het hierop neer, dat pl.m. 500 de Franken, die ter plaatse van het huidige Oldenzaal woonden en daar hun ,,Sala" (zaal) hadden, hun woonplaatsen verlieten en meer Zuidwaarts trokken. De overblijvenden noemden sindsdien deze plaats de Olden-Sala, d.i. de oude Zaal. Sinninghe schrijft in het Overijsselsch Sagenboek hierover nog: ,,In het begin der negentiende eeuw stond er in de tuinen van de Nagelstraat te Oldenzaal een vrij groot gebouw, het Gravenhuis, waar eens de Sala, het kasteel van den Saalheer, heeft gestaan. Het werd ook het Heidenhuis genoemd en men vertelde, dat er van achter elken hoek een duivel stond te kijken. Bij de afbraak heeft men fundamenten van groote sterkte en uitgebreidheid gevonden". In het boekje van J. W. F. van Harten, Oldenzaal van 1626 tot 1926, dat een nauwkeurige beschrijving der stad geeft, wordt het gravenhuis niet behandeld, het zal dus in dien tijd geen rol meer hebben gespeeld. Het stadje Oldenzaal is op een heuvel gebouwd en niet onmogelijk heeft het zijn ontstaan te danken aan het feit, dat het in den vóór-christelijken tijd een bergheiligdom was. Dergelijke bergheiligdommen noemde men ,,Saalbergen". In elk geval was deze Saalberg reeds pl.m. 650 zoo belangrijk, dat er een ,,oratorium" (bidkapel) gesticht werd. Nog belangrijker is, dat de oudste, grootste en mooiste kerk van Twente, n.l. de Plechelmuskerk, in Oldenzaal gebouwd is, mogelijk wel als tegenwicht van wat in heidenschen tijd daar te vinden was. Deze kerk moet voor het pl.m. 2000 zielen tellende, arme en door alle eeuwen heen noodlijdende stadje véél te groot zijn geweest, tenzij dat de overige Twentsche bevolking het hare tot den bouw heeft bijgedragen, waardoor dan tevens de Plechelmus het karakter heeft van een centrale kerk, wat klopt met de mededeeling, dat zij één der beide moederkerken was. De Luttermarke, met het bergheiligdom op den Saalberg, was eveneens een middelpunt voor de omringende marken.

Merkwaardig is, dat de Plechelmuskerk met ongeveer 1° afwijking

in Westelijke richting Zuidelijk georiënteerd ligt ten opzichte van de Hunenborg m.a.w. deze laatste ligt met een geringe afwijking Noordelijk van de Saalberg. Zooals bekend, speelde de Noord-Zuid richting een belangrijke rol in de religieuze voorstellingswereld onzer voorouders. Indien deze oriënteering niet toevallig is, dan hebben we meteen een verklaring van de oorzaken, die er toe geleid hebben den Hunenborg in het onherbergzame Voltherbroek aan te leggen. Immers is de Hunenborg dan het snijpunt van twee in een bepaalde richting loopende, van twee gegeven natuurlijke punten uitgaande lijnen. Men kon dus, indien onze veronderstelling juist is, niet anders dan op deze plaats het waarnemingspunt aanleggen. De door Dr. Holwerda gevonden fundeeringen zouden dan afkomstig zijn van de gebouwen die de waarnemers als verblijfplaats dienden, terwijl de brandnesten en de ovaalvormige kuil afkomstig zijn van vuren, die de op de Saalberg wonenden over den tijd van de merkwaardige maanstand inlichtten. Mogelijk stamt de oorsprong van het Heidenhuis uit denzelfden tijd. Jammer dat dit niet meer is na te gaan, omdat zooals gezegd, dit huis is afgebroken en de fundeeringen gesloopt.

Viziersteen bij hoeve „de Koppelboer" in de Lutte

Tusschen Hunenborg en Oldenzaal — een afstand van pl.m. 8 KM — liggen de volgende hooge punten: Scholtenlinde (24,6 M), Rossummer Esch (29,4 M), Hooge Esch (54 M), die een uitzicht vanaf den Hunenborg in de richting Oldenzaal belemmeren; daar zouden dus tusschenstations geweest kunnen zijn die door middel van vuren de berichten doorgaven. We hadden nog geen gelegenheid deze punten nader te onderzoeken.

Samenvattend kunnen we ons het volgende beeld van den geheelen aanleg voorstellen:

De Luttermarke, de heilige marke van het Twentsche land, het middelpunt dus, met als belangrijkste punt de Saalberg, het huidige Oldenzaal. De Hakenberg, de woonplaats van den hoofdman aller Hunen, het uiterste Zuid-Oostelijk opgangspunt der maan, waargenomen vanaf den Hunenborg, en doorgezonden naar den Saalberg.

De Hakenberg als uiterst Noord-Westelijk ondergangspunt der maan, waargenomen vanaf den Galgenheuvel op de Ned. Duitsche grens.

De Hakenberg als uiterst Noord-Oostelijk uitgangspunt, waargenomen op een punt, gelegen aan den Helweg, waar hoeve Ophuis ligt.

De Domineesberg, als onderdeel van het markschap 't Kruisselt, als uiterst Zuid-Westelijk ondergangspunt, waargenomen bij hoeve Ophuis.

We zien dan voor ons een grootsch aangelegd Maanobservatorium. Van den religieuzen achtergrond of het practische nut weten we niets. Wel komen we onder den indruk van het kunnen onzer voorouders, die in staat bleken de bij den aanleg voorkomende technische problemen met, althans voor ons begrip, primitieve middelen op te lossen.

Wij achten het niet onmogelijk, dat in voor-christelijken tijd onze voorvaderen tot dergelijke staaltjes van landmeterskunst in staat waren, want Röring schrijft in Kerkelijk en Wereldlijk Twente, dat de oriëntatie van de Plechelmuskerk volkomen is, d.w.z. dat de toren zuiver West en het koor met hoogaltaar zuiver Oost liggen. Al wat wij van hen weten verzet zich er tegen aan te nemen, dat de bouwers dezer kerk omstreeks 't jaar 1000, dus 200 jaar ná de kerstening, het uitzetten van een Oost-Westelijke lijn weer van andere volken geleerd zouden hebben. Het aanvoelen en oplossen van technische vraagstukken zit ons in 't bloed; sterker nog, is de gave die alle Noordsche volkeren bij hun geboorte van den Schepper ontvingen en die zich van geslacht tot geslacht voortplant. Hiervan getuigen de bijna 10 eeuwen oude Plechelmus, die reeds menigen orkaan heeft getrotseerd en zal trotseeren tot eer en glorie zijner bouwers en het grootsch aangelegde maanheiligdom in en om de Luttermarke.

Over continuïteit

In de Maartaflevering 1939 van het tijdschrift „Eigen Volk" komt een verhaal in Flakkeeschen tongval voor, geschreven door den heer J. Knape Mzn. Het is zoo maar een gesprek met een ouden boerenarbeider van dat eiland, over koetjes en kalfjes, waarbij het vooral gaat om den tongval te doen uitkomen.

Het gesprek komt op een van de getrouwde zoons van den ouden Kees en deze, die een streng rechtzinnig man is, vertelt dat hij hem altijd het goeie heeft voorgehouden:

„Gerrit, hawe ik gezeet, toen 'n gieng trouwe, doet wat je doet, joon, mar dienk er om, dat je Priester bint in je huus, oor, en dat je de noaden en behoeften van de huushouwen op mot draege an den troan der genaode".

Aldus deze oude man. Het verhaal speelt volgens mededeeling van den schrijver omstreeks 1920.

Die uitdrukking „priester in je huis" trok onze aandacht. Naar oudgermaansche, ja zelfs naar oud indo-germaansche wereldbeschouwing is de huisvader priester in zijn huis. Hij vertegenwoordigt een tak van de sibbe; hij staat het naast tot den gemeenschappelijken voorvader, die stamvader der sibbe was; over hem loopt als het ware „de naaste verbinding" der van hem afstammende leden der sibbe met den eeuwigen

oorsprong der sibbe. Voor wie, gelijk voor onze voorouders, het bloed eeuwig is en het heil der sibbe afhangt van den vrede der sibbe, is dit een opvatting die van zelf spreekt. De huisvader, het hoofd van een vertakking der sibbe, is vertegenwoordiger van den stamvader; het huis, dat den tak der sibbe bescherming verleent tegen de elementen, is een onderdeel van den grooten hof, dien de stamvader eenmaal bewoonde; men zou het met een middeleeuwsch woord een ,,uithof" van den stamhof kunnen noemen. Middelpunt van het huis is de haard. Aan den haard vonden de heilige handelingen plaats, waarbij de huisvader als priester optrad. De echtgenoote, die na het huwelijk als huisvrouw haar taak gaat vervullen, wordt bij haar binnenleiding in het huis driemaal rond den haard geleid, waarboven de ,,haal" hangt, de ketelhaak, met zijn zinnebeeldige versiering. Dit is het ,,haalleiden".

Tot de plichten van den huisvader behooren dus ook wat men ,,priesterlijke" plichten kan noemen. Juist hierom is het optreden van ,,beroepspriesters" om het zoo maar te noemen, steeds een germaansch en indo-germaansch ontaardingsverschijnsel, dat optreedt waar de staat in de plaats gaat treden van de volksgemeenschap.

De Joden kenden een priesterkaste, of liever: een priestergeslacht. De gedachte van een priesterkaste is door het katholieke christendom uit het Oosten meegebracht; deze gedachte is uitheemsch. De hervorming heeft met deze zede gebroken — maar toch weer niet geheel — en in de plaats van de priesterkaste het algemeen priesterschap der geloovigen gesteld. Men kan dit beschouwen als een reactie van het Germaansch bewustzijn. Bekend is — de kroniek van het Groningsche klooster Bloemhof maakt er o.a. melding van — dat er in onze Germaansche streken steeds een verzet is geweest tegen tal van bij een priesterkaste behoorende verschijnselen, b.v. tegen het celibaat. Het was in het Noorden tot ver in de Middeleeuwen gebruikelijk, dat zoons van priesters hun vader in het bezit der kerk opvolgden. De gedachte ,,geen priesters meer, maar elke geloovige zijn eigen priester" kon daardoor in hervormingstijd in het Germaansche Noorden zich snel verbreiden, temeer daar de opvatting van den huisvader-priester verflauwd was ten gevolge van het losser worden van den sibbeband.

Daarom leek het ons merkwaardig, uit den mond van een streng protestantschen man de uitdrukking ,,priester in je huis" gebezigd te hooren.

Men heeft hier te doen met een voortleven van de Germaansche ziel, van de Germaansche wereldbeschouwing, onder de denkbeelden en vormen, die van elders tot ons zijn gekomen. Men duidt dit verschijnsel meestal met de uitdrukking ,,continuïteit" aan. Het kan op allerlei gebied worden waargenomen, dat oer-germaansche opvattingen zich handhaven of zich plotseling weer baan blijken te breken.

De gevolgtrekking, die wij hieruit kunnen maken is, dat er iets is in ons volk, wat zich baan wil breken, wat op bevrijding wacht. De strijd voor Nederlandsch volksbewustzijn, zooals ons blad dien wil voeren, is de strijd voor de bevrijding der Germaansche ziel.

Sage en mythe

In de laatste jaren zijn er verschillende gewestelijke sagenboeken verschenen: Utrechtsche sagen, Noord-Brabantsche sagen en dezer dagen nog een verzameling van Friesche sagen. De naam „sagen" voor de in deze boeken bijeengebrachte volksoverleveringen kan licht tot verwarring leiden, indien men meent, dat er eenige gelijkenis bestaat met de „saga's" der IJslandsche en Noordsche letteren. Deze laatste hebben eigenlijk meer van het heldendicht weg, in zoover als zij de geschiedenis, de avonturen van een bepaalden persoon of van een sibbe beschrijven. Zij zijn te vergelijken met de Grieksche dichtwerken, de Odyssee en de Ilias, die men Grieksche saga's zou kunnen noemen.

Wat in de hier bedoelde verzamelingen als „sagen" wordt geboden (deze bevatten ook christelijke heiligenlegenden en romantische middeleeuwsche verhalen) is iets heel anders. Wat men dan sagen pleegt te noemen is òf christelijk beïnvloed volksbijgeloof (duivelsverschijningen, verhalen over booze geesten en tooverij, vaak aan bepaalde plaatsen gebonden) of rest van Germaansche mythologie.

Deze beide laatste groepen van verhalen — bijgeloof en mythologie — houden onderling vaak weer min of meer verband met elkaar. Men zou kunnen zeggen, dat de mythologie de positieve, het bijgeloof, de negatieve zijde van dezelfde voorstelling is. In de mythologische resten leeft de wereldbeschouwing onzer voorouders rechtstreeks voort; in het bijgeloof is die wereldbeschouwing christelijk tot een angstvoorstelling omgewerkt.

Om dit met een voorbeeld duidelijk te maken: de witte vrouw of witte juffer is afwisselend een goede, behulpzame macht of een schrikwekkende, kwaad veroorzakende verschijning. Gaat men den oorsprong van dit geloof na, dan komt men terecht bij de wijze vrouw, de zieneres, die stamhoofden in moeilijke tijden plachten te raadplegen (Velleda b.v.) of bij godinnenfiguren (Holda, Berchta). De oorsprong der „witte vrouw" ligt dus in de wereldbeschouwing van het voorgeslacht en de uitingen daarvan in een ver verleden.

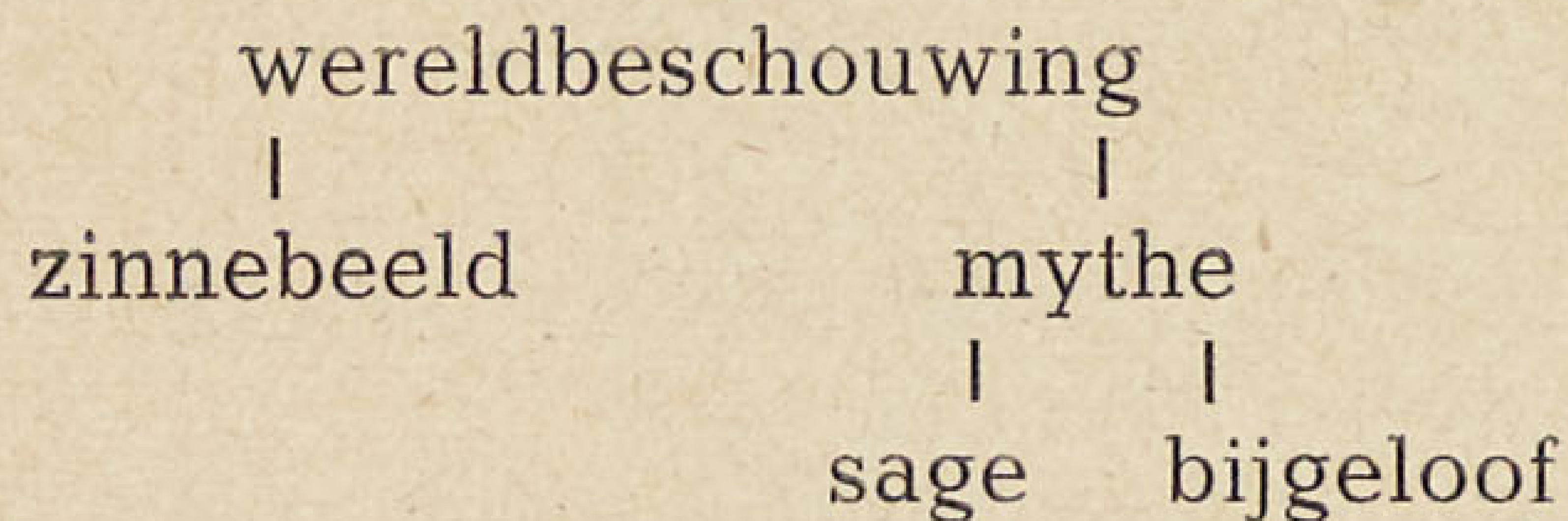
Bij de „sage" van de wilde jacht ligt de verklaring in de mythe van Wodan als aanvoerder van het zielenheir der in het afgeloopen jaar gestorvenen; de tegenfiguur is Holda met de zielen der nog ongeborenen; de kinderzielen, die in de sibben in het komende jaar lichaamsgestalte zullen aannemen. Beide figuren treden op rond den overgang van het oude naar het nieuwe jaar, in den midwintertijd. Hier is de sage dus een stuk volkomen herkenbare Germaansche mythologie.

Nu biedt deze mythe twee mogelijkheden. Men kan ze letterlijk opvatten, zooals ze verteld wordt. Hetzelfde geschiedt door eenvoudigen ook met allerlei christelijke verhalen en legenden. Maar men kan de mythe ook zien als uitdrukking van een bepaalde gedachte, die deel uitmaakt van de wereldbeschouwing onzer voorouders. Dan wordt die sage van

de huiveringwekkende wilde jacht, die op stormachtige winternachten door de lucht trekt, eerst tot de mythe van Wodan met de zielen der in het afgeloopen jaar gestorven sibbeleden en tenslotte tot een voorstelling van het eeuwige ontstaan, sterven en opnieuw ontstaan, dat de grondslag der Germaansche wereldbeschouwing vormt en dat onze voorouders en wij zelf om ons heen in de natuur zagen en zien.

Deze mythen van ons voorgeslacht, die de groote waarheden van het Leven als het ware zintuigelijk waarneembaar voorstellen in bepaalde gedaanten en verschijningen, zijn dus eigenlijk een soort zinnebeelden. Maar men kan hetgeen in een mythe wordt uitgedrukt en als mythe voor kinderen en eenvoudigen de dieper gaande wereldbeschouwing bevattelijk maakt, ook in een echt zinnebeeld neerleggen. Een goed voorbeeld daarvan is het zinnebeeld ᛡ, de voorstelling van den levens- en wereldboom. Zulk een voorstelling van enkele lijnen brengt een geheele wereldbeschouwing tot uitdrukking.

Men heeft dus:

Wat nu wereldbeschouwing, zinnebeeld, mythe en sage onderling verbindt is de gevoelsgemeenschap. Zij zijn alle geboren uit en worden gedragen door een bepaald levensgevoel, een bepaalde gevoelsmatige verhouding tot het leven en het onzienlijke. Deze gevoelsverbondenheid zet zich zelfs tot in het bijgeloof voort, waar zij, veelal christelijk beïnvloed, in haar tegendeel, in angst omslaat.

Zelfs dan immers blijft nog een bepaald gevoel de bijgeloovige angst met sage en mythe verbinden: het gevoel n.l., dat men met een werkelijkheid te doen heeft; een zintuigelijke of bovenzinnelijke werkelijkheid, maar in elk geval een echte werkelijkheid. Het hangt van elkeen afzonderlijk af, hoe hij zich tot die werkelijkheid verhoudt; of zij hem vrees inboezemt of dat hij ze vol vertrouwen tegemoet treedt, maar voor zijn gevoel is er een werkelijkheid, waarmee hij op een of andere wijze in het reine moet komen.

Het feit nu, dat tal van mythische „sagen" 1000 jaar na de kerstening uit den volksmond konden worden opgeteekend bij het samenstellen van gewestelijke sagenboeken bewijst, dat in het volksleven bepaalde diepe gevoelens voortleven, die in deze sagen hun uitdrukking vinden. Ook hier dus een verschijnsel van continuïteit der rasgebonden Germaansche wereldbeschouwing.

Nieuws uit de Werkgemeenschap

De stichting „Der Vaderen Erfdeel" heeft ten doel mede te werken om de volksche gedachte te doen herleven en in breede kringen van het Nederlandsche volk den eigen aard weder tot zijn recht te doen komen.

Naast het maandblad „Der Vaderen Erfdeel" laat zij verschillende uitgaven uitkomen.

Het doen houden van lezingen en voordrachten, het vormen van plaatselijke werkgroepen en het organiseeren van bezichtigingen behoort mede tot haar werkzaamheid.

Bestellingen en inteekening op het maandblad te richten tot Der Vaderen Erfdeel, Hoofdweg 4, Amsterdam, Postgiro 307867.

Bijdragen enz voor het maandblad aan Postbus 51. Leiden.

ZINNEBEELDEN-PLAAT

De plaat met zinnebeelden, voorkomende in het laatste nummer van den tweeden jaargang is thans ook afzonderlijk verkrijgbaar. Levering in stevige kartonnen huls franco per post geschiedt tegen toezending van *f* 0.15.

UITGAVEN:

Maandblad DER VADEREN ERFDEEL, *f* 0.95 per half jaar; *f* 1.90 per jaar; voor Indië *f* 2.25 per jaar bij vooruitbetaling.

H. Laagland — Het verband tusschen ras en kultuur. — Tweede druk *f* 0.25

H. J. Popping — Eenige correcties op Nederlandsche geschiedschrijving *f* 0.45

F. E. Farwerck — Levend Verleden — geb. *f* 3.90

Wat is ras? *f* 0.20

H. Laagland — Geschiedenis van het Noordras *f* 1.40

F. E. Farwerck — Het is anders dan men ons leerde *f* 0.75

IN VERKOOP:

A. Decleene — Het rassenvraagstuk, door een katholiek gezien *f* 0.60